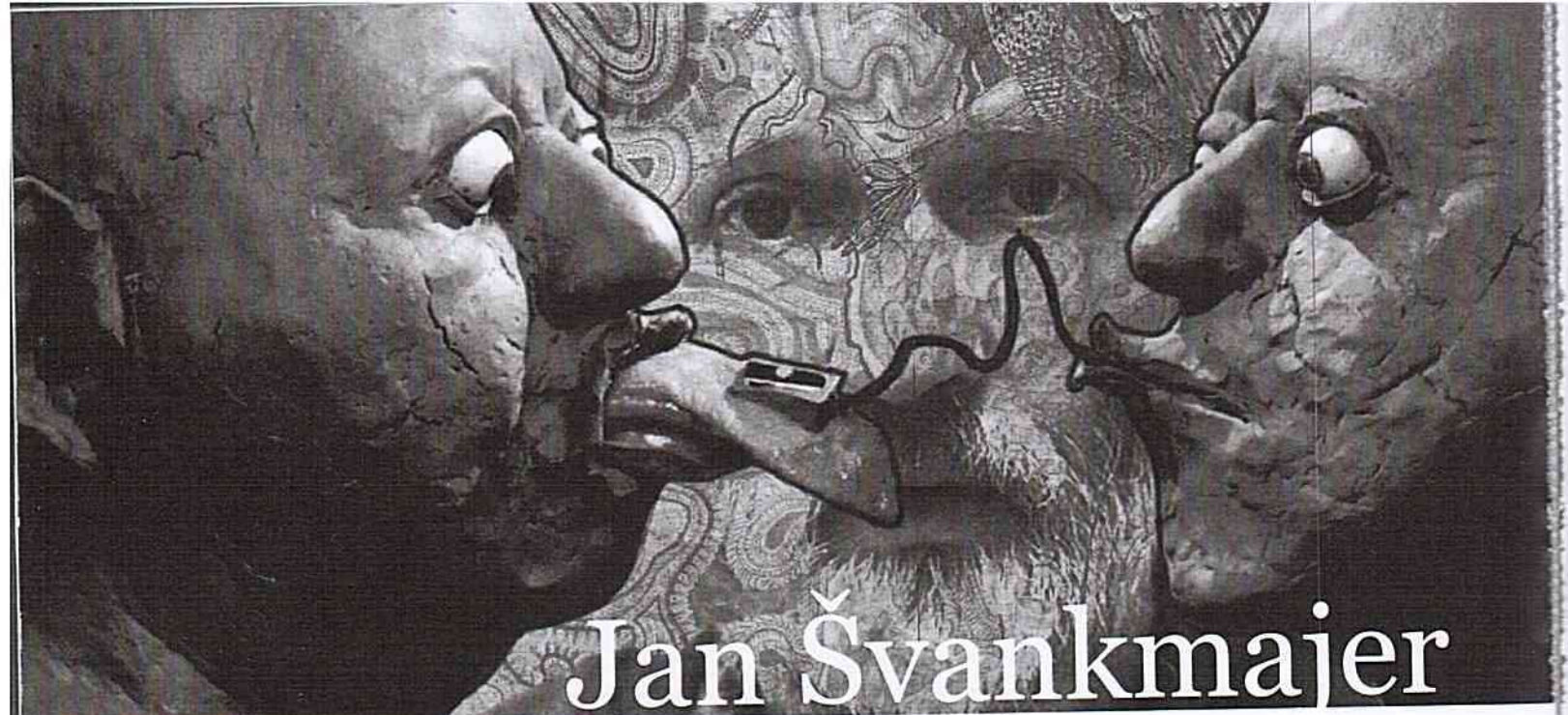

Jan Švankmajer

Letos jste měl rozsáhlou výstavu v prestižní galerii U Kamenného zvonu. Na této výstavě byla, kromě rekvizit k filmům a filmů samotných, k vidění i Vaše volná tvorba. Skleněné boxy, poskytující úkryt fantaskním tvorům poskládaných převážně z ostatků různých živočichů, budily velikou pozornost. Nabízí se otázka, kde a jakým způsobem lze takové množství kostí a lebek sehnat? Můžeme tento Váš „bestiář“ fantaskních tvorů chápat jako Vámi vytvořenou náhražku za vyhynulé druhy?

Tak to bylo na výstavě prezentováno. Ale je třeba ještě říci, že tyto objekty vytvářím v souvislosti s budováním své kamerny, která se stala mou zatím poslední obsesí. Jejich adjustace přímo navazuje a evokuje manýristické kabinety kuriosit. Z ideového hlediska pak jde o budování a mapování alternativního světa. Materiál pro tyto objekty sháním, kde se dá, po bazarech, na internetu, v lese, dokonce někdy běhám v peroxidu vodíku zbytky od oběda.

Váš poslední film se jmenuje *Přežít svůj život*. Tento snímek má v hledáčku svého zájmu jedno ze zásadních témat surrealismu a to lidské sny. Proč se podle Vás dnešní společnost sny téměř vůbec nezabývá a nevěnuje jim takovou pozornost, jakou by si tato naše vnitřní komunikace zasloužila?

Sny jsou druhý život, napsal Novalis. To že současná civilizace odsunula naše sny někam na periferii našeho duševního života mezi pověry, tak nás okrádá o polovinu života. Možná, že to dělá vědomě z pudu sebezáchovy, protože v našich snech se rodí zárodky naší revolty. Freud totiž říká, že sny plní naše nejtajnější přání.

V tomto snímku jste zanechal i drobný náznak kritiky moderní medicíny, která je přesvědčena, že na řešení veškerých zdravotních problémů stačí pouze pilulky.

Zajímáte se Vy osobně o alternativy moderní medicíny?

Tak, psychoanalýzu nepovažuji za alternativní medicínu, tedy skutečnou psychoanalýzu, nikoliv to co předvádí doktorka ve filmu. Ale abych byl zcela upřímný, tak mne na psychoanalýze ani tak nezajímá její terapeutická praxe, ale psychoanalýza je pro mne úžasný výkladový systém světa a člověka v něm. Z Freuda si víc než jeho chorobopisy, cením takových textů, jako jsou *Nesnáze s kulturou*, nebo *Konec jedné iluze*.

Přežít svůj život byl uveden v roce 2010 a na rok 2015 chystáte uvedení snímku *Hmyz*. Od roku 1996 jsou mezi Vašimi celovečerními filmy pětileté pauzy. Představují tyto pětiletky pravidelný tep Vašeho pracovního tempa?

Obyčejně když dokončuji film, mám v šuplíku už další scénář. To, že než ho začneme točit uplyne pět let je norma, kterou si vybírá shánění peněz na jeho realizaci. Bohužel na filmy, jaké chci točit nejsou ve světě /a samozřejmě ani u nás/ peníze.

Tento občasník se zaměřuje především na podzemní část punk a hardcore subkultury. Jaký vztah máte Vy k subkulturám? Budeme-li mluvit aspoň o těch částech rozmanitého spektra subkultur, které se programově vymezují vůči tržní logice hlavního proudu...

Musím se přiznat, že k tak zvaným subkulturám nemám přílišnou důvěru. /Tím nechci říci, že mám důvěru k oficiální kultuře, To už vůbec ne/. Vezměte si na př. americký "nezávislý film". Při sledování většiny těchto filmů se nemožu zbavit dojmu, že se jejich tvůrci třesou na to, až se stanou závislými na nějakém renomovaném filmovém studiu. Všichni současní "velcí" tvůrci hollywoodských trháků začínali jako nezávislí filmaři /Scorsese, Spielberg, Lucas a další/

Prohlásil jste, že současné umění vypouští do oběhu stále více artefaktů, ke kterým chybí klíče. Je možno tuto větu chápat tak, že se současné umění běžnému divákovi vzdaluje a uzavírá se do určitého sektářského světa?

Kdyby se uzavíralo do určitého sektářského světa, tak by to nebylo ještě to nejhorší. Sekty obvykle mají vyhraněné programy, ale současné umění se potácí od nápadu k nápadu, chybí mu kontinuita tvorby, klíče k tvorbě nechybí jen divákům, ale i samotným tvůrcům, kteří, co se týče interpretace svých "děl", tak spoléhají na stejně bezradné kunsthistoriky.

SVĚT SE ŘÍTÍ, PO KRACHU KAPITALISMU, ZPĚT DO NĚJAKÉ FORMY FEUDALISMU A ZA TĚCHTO OKOLNOSTÍ SI ZVOLIT ZA PRESIDENTA KNÍŽETE JE NEPŘIJATELNÝ VLEZDOPRDELIZMUS.

Ve studentském prostředí sleduji, že formování umělců do kolektivů a skupin se dnes děje převážně z existencionálních důvodů, kdy má skupina, na rozdíl od jedinců, mnohem větší šanci prorazit v žraločí světě ostrých loktů. Idea koncentrace lidí podobného světónázoru je tak při vzniku skupin upozaděna, nebo vyloženě chybí. Sledujete současnou mladou výtvarnou scénu? Zaujali Vás někteří jedinci, či uskupení?

Nedostatek programu je typický nejen pro uměleckou scénu, ale pro celou společnost.

"Jsem zaujat pro svůj způsob", by odpověděl Vítězslav Nezval, když byl ještě básníkem.

Jak moc bylo pro Vás důležité být členem Surrealistické skupiny? Můžete podtrhnout hlavní jednotlivé prvky, které Vás spojovaly?

Samozřejmě, že jsem se považoval za surrealistu, ještě dřív než jsem se stal členem skupiny. Ale teprve setkání s Vratislavem Effenbergerem, bylo tím "určujícím setkáním". Surrealismus je především kolektivním dobrodružstvím.

Je to výměna hodnot. Surrealismus pomohl rozvinout moji imaginaci do šířky i hloubky, naučil mne nebát se kolektivity, a v neposlední řadě jsem pochopil, že poesie je jen jedna a nezáleží jakými prostředky jí vyjevujeme. Surrealismus je pro mne magický pohled dítěte na svět.

Odmítl jste státní vyznamenání a mimo jiné jste v dopise adresovaném na Hrad uvedl, že stát je organizované násilí. Váš příklon k anarchistickým myšlenkám je o Vás dobře známý. Za jediného současného, vámi uznávaného, politického myslitele jste označil Noama Chomského. Ten se vyjádřil k podstatě anarchického smýšlení, jako o přesvědčení, kdy je důkazní břemeno třeba

přenést na autoritu, jež by měla být odstraněna, pakliže ono břemeno nedokáže vyargumentovat a unést. Jaké je Vaše pojetí anarchismu a jak moc lze toto přesvědčení uplatnit v každodenním životě orámovaném mantinely nastavované státem a společností?

Moje anarchistická a trozkystická "úchylka" pramení především z normalizační praxe. Ale současná situace se té normalizační značně podobá.

Nevidím tedy důvod, proč tyto "úchylky" korigovat. Navíc současní neurologové zpochyb-

ňují člověka jako svobodnou bytost. Když už tedy jsme determinovaní, tak nám zbývá jenom revolta, jako „náhražka“, vědci a filosofové, nám „ukradené“ svobody.

Často mluvíte o všeobíhajícím manipulaci a masmediálním tlaku. Kritikou vzrůstající moci masmédií a ohlupující roli kulturního průmyslu se zabývali i osobnosti Frankfurtské školy již v počátcích 60. let 20. stol. Nakolik pro Vás byly myšlenky autorů, zastupující tento proud, určující a inspirativní?

I když jsem freudián, tak musím říci, že na mne myšlenky Ericha Fromma /který jako jeden z mála byl v Čechách překládán/, silně v šedesátých letech zapůsobily a samozřejmě Marcuse. Propojování psychoanalýzy s marxismem je stále aktuální /viz Slavoj Žižek/

Reklama je pro Vás aktem kolaborace se systémem. Jak jste vnímal atmosféru ve společnosti při nedávné přímé volbě prezidenta, při níž pražská kulturní fronta „kolaborovala“, když se aktivně spolupodílela na vytváření kultu osobnosti jednoho z kandidátů?

Ve snímku Šílení simulujete určitý modelový "souboj" dvou způsobů řízení společnosti. Existuje vůbec nějaká cesta, která vede za zdi bláznince?

To co předvedla pražská "kulturní fronta" při poslední prezidentské volbě bylo nejen ubohé a hloupé, /upozorňuji, že nejsem přívržencem ani vítěze voleb/ ale především "nevidoucí". Svět se řítí, po krachu kapitalismu, zpět do nějaké formy feudalismu a za těchto okolností si zvolit za prezidenta Knížete je nepřijatelný vlezdoprdelizmus.

Ve snímku Šílení simulujete určitý modelový "souboj" dvou způsobů řízení společnosti. Existuje vůbec nějaká cesta, která vede za zdi bláznince?

Jsem značně skeptický. Slavoj Žižek prohlásil v jednom rozhovoru, že se sejdeme buď v totálním chaosu, nebo v komunismu.

V objektu bývalého biografu v Konvizi jste vybudoval vlastní filmový ateliér. Zde realizujete své nezávislé filmy. Můžete popsat důvody a principy Vaší nezávislosti?

Filmy jaké točíme, bychom bez vlastního studia nemohli realizovat. Točíme je totiž většinou víc než rok a v našem skromném rozpočtu bychom si takovou dobu nemohli dovolit platit pronájem, ani ateliér, ani kamer, světel nebo střizny.

Jste uznáván jako jeden z nejlepších světových animátorů a v současnosti jste za hranicemi České republiky patrně nejuznávanějším českým filmovým tvůrcem. Jak vnímáte onu českou manýru, kdy v zahraňiči oslavované tuzemské umělece nedokáže domácí prostředí dostatečně docenit?

Netočíím svoje filmy proto, aby mě někdo za ně oceňoval.

Je to pro mne autoterapie, zbavuji se svých démonů. Jsem sobec.

O důvodech své práce jste prohlásil, že jde o proces osvobozování, kdy je Vaší snahou co nejautentičtější a nejdůslednější ze sebe vypudit demony, kteří vás sužují. Dle známého

názvu Vašeho nového filmu jste nyní nejspíš tedy sužován nelitostným světem hmyzu. Máte nějakou jasnější koncepci filmu, kterou byste chtěl prozradit?

Scénář Hmyzu vychází z jedné mojí filmové povídky ze sedmdesátého roku. Ochotníci v jedné hospodě zkoušejí druhé jednání hry bratří Čapků: Ze života hmyzu. Během zkoušky se prolnou osudy herců s postavami hry. Bude to spíš Kafka než Čapkové. Silně misantropický film.

Na Vašich filmech se podílí řada dobrovolníků, kteří se k participaci na výrobě filmu slétávají takřka z celého světa. Veškerá animace ve Vašich filmech vzniká za Vaší aktivní asistence, nebo máte vedle sebe osoby, kterým animaci delegujete? Jaký máte vlastně vztah k 3D animaci?

Kromě několika svých raných filmů využívám um českých animátorů / Bedřich Glaser, Vlasta Pospíšilová, Martin Kublák/. Nelze dělat všechno. Samozřejmě určuji i u animace techniku, styl, způsob. I když počítačové techniky jsou jenom technikou a záležitostí tedy na tom, čím tuto techniku nakrmíme a ne na samotné technice, tak mám proti počítačové animaci určité výhrady. Chybí mi u ní taktilní rozměr. Chybí mi dotek s předměty, které se animují. Animace se tak ochuzuje o část sensibility. Jinak 3D by se jistě dalo dělat i bez počítače.

Jan Švankmajer se narodil v Praze 4. 9. 1934. Vystudoval Vyšší školu uměleckého průmyslu v Praze, a poté ve studiu pokračoval na loutkářské katedře DAMU, obor režie a scénografie. Jeho první kontakt s filmem se odehrál při spolupráci na filmu JOHANNES DOKTOR FAUST, kde působil jako loutkoherec. V roce 1962 natočil J. Švankmajer svůj první krátký film POSLEDNÍ TRIK PANA SCHWARZEVALDEA A PANA EDGARA. Pod jeho vedením vzniklo mnoho dalších krátkometrážních animovaných filmů z nichž některé zaznamenaly úspěch na zahraničních filmových festivalech.

Za normalizace bylo Janu Švankmajerovi na krátký čas znemožněno točit vlastní filmy. I tak byl ovšem u filmu činný a výtvarně se podílel na celovečerních snímcích ADÉLA JEŠTĚ NEVEČERELA nebo TAJEMSTVÍ HRADU V KARPATECH.

Svůj první celovečerní film (NĚCO ZALENKY) natočil J. Švankmajer roku 1988. Film slavil v zahraničí mnoho úspěchů a pomohl tak autorovi vydobýt respekt na světové scéně experimentální, nekomerční animace. Počátkem 90. let koupil J. Švankmajer spolu s J. Kallistou staré kino v obci Konvív a založil filmové studio Athanor, pod kterým produkoval všech 5 celovečerních filmů. Vedle divadelní a filmařské práce, se Jan Švankmajer po celý život intenzivně věnoval i volné výtvarné tvorbě.

Takovému 3D bych se nebránil. Právě v animaci, jaká mě zajímá, by mohlo zvěrohodnit fantaskní polohy a tím podpořit jejich subverzivní sílu.

Jsou nějaké aktuální filmy, výstavy, literatura, jež Vás v poslední době uhranuly?

Ernesto de Martino: "Magický svět", výstava Adolfa Wolflího u Kamenného zvonu, sbírka angažované poesie "Ach!" Františka Dryje.

Jan Švankmajer
Horní Staňkov září 2013
Ptal se Martin

